

סדר האיזים במשפט ותחביר המסר

מהו סדר המילים הצפוי במשפט (הסדר "הרגיל")?

בהשוואה לשפות אחרות סדר המילים בעברית עשוי להיחשב גמיש למדי, אך ניתן לדבר בהכללה על שני דגמים המייצגים את סדר המילים הרגיל במשפטים בעברית:

דגם א (במשפט פועלי):

נושא (הנתון) + **נשוא פועלי** (החידוש במשפט) + **מושא** (מי שנעשית עליו הפעולה) + **תיאורים**
לדוגמה:

נושא נשוא מושא תיאור (מקום) תיאור (זמן)
דנה הביאה את התיירים לים המלח מוקדם בבוקר.

דגם ב (במשפט שמני):

נושא (הנתון) + **נשוא שמני** (החידוש במשפט)
לדוגמה:

נושא נשוא
סרט הפעולה החדש בקולנוע מרתק.

תחביר המסר

תחביר המסר מתמקד במקור של המשפט, הנקרא גם רמה. הרמה היא החידוש במשפט, ואילו התמה היא הנתון (הדבר שעליו מדברים במשפט).

רמה=החידוש במשפט (המסר) לדוגמה: הנתון (תמה) מה מחדשים לגבין (רמה)
תמה=הנתון במשפט (הנושא) התלמידים – הגיעו לבית הספר.
– אינם יודעים מה קרה.
– נחמדים מאוד.
– סקרנים.

👉 החידוש אינו מופיע תמיד באותו המקום במשפט, וישנן דרכים שונות להבליט אותו.

להלן ארבע דרכים להבלטת החידוש (הרמה) במשפט:

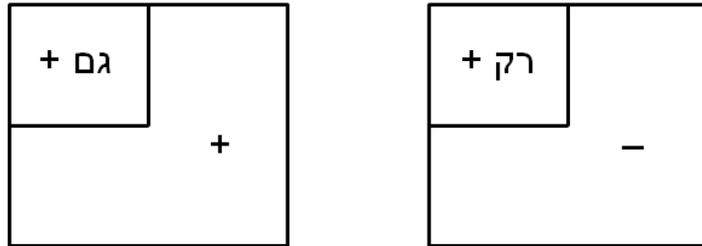
- א. הצגת החידוש בסוף המשפט
- ב. שימוש בצייני השאָה, בעיקר: **גם, רק, אפילו, דווקא** (נקראים גם צייני רמה)
- ג. הקדמת נשוא שמני לראש המשפט
- ד. הקדמת תיאורים לפני הנשוא הפועלי

א. הצגת החידוש בסוף המשפט

- מבחן "ולא"
- ליס המלח הביאה דנה את התיירים מוקדם בבוקר. ולא אחר הצוהריים.
 - מוקדם בבוקר הביאה דנה את התיירים לים המלח. ולא לאילת.
 - את התיירים הביאה מוקדם בבוקר לים המלח דנה. ולא יוסי.
 - מוקדם בבוקר הביאה דנה לים המלח את התיירים. ולא ...
 - את התיירים לים המלח מוקדם בבוקר דנה הביאה. ולא ...

ב. שימוש בצייני ההשאה גם, רק, אפילו ודווקא

צייני ההשאה גם, רק, אפילו ודווקא מבליטים את החידוש שבא מייד אחריהם.

הריבועים הקטנים בפינה השמאלית מייצגים את החידוש במשפט.

מבחן "ולא"

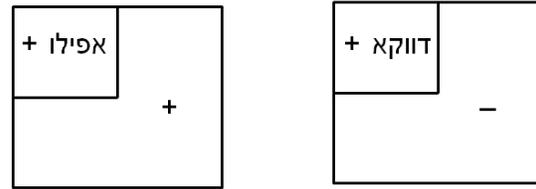
- רק דנה תנסה להסביר את הבעיה לתושבים. ולא מוטי.
- דנה רק תנסה להסביר את הבעיה לתושבים. ולא בהכרח תצליח.
- דנה תנסה רק להסביר את הבעיה לתושבים. ולא לפתור אותה.
- דנה תנסה להסביר רק את הבעיה לתושבים. ולא ...
- דנה תנסה להסביר את הבעיה רק לתושבים. ולא ...

מבחן "לא רק... אלא גם"

- גם דנה תנסה להסביר את הבעיה לתושבים. לא רק מוטי ינסה להסביר אלא גם דנה.
- דנה גם תנסה להסביר את הבעיה לתושבים. דנה לא רק תציע פתרון אלא גם תנסה להסביר.
- דנה תנסה גם להסביר את הבעיה לתושבים. דנה לא רק תטפל בבעיה אלא גם תסביר אותה.
- דנה תנסה להסביר גם את הבעיה לתושבים. דנה לא רק תנסה להסביר את הבעיה... אלא גם....
- דנה תנסה להסביר את הבעיה גם לתושבים. דנה תסביר את הבעיה לא רק... אלא גם...

צייני ההשאה 'דווקא' ו'אפילו' שייכים לעולם של 'בניגוד למצופה'.

בניגוד למצופה

הריבועים הקטנים בפינה השמאלית מייצגים את החידוש במשפט.

דוגמאות:

רקע אפשרי להבלטת הרמה ("בניגוד למצופה")

לא ציפינו שדן ידע לענות את התשובה.
מי ידע שאפשר ליהנות מחופשה בעונת החורף?
סבתא ושושנה מסוכסכות זה זמן רב.
יוסף היה ידוע כתומך נלהב של ראש הממשלה.

דווקא דן ידע לענות את התשובה הנכונה.
חופשה מהנה בעונת החורף דווקא אפשרית.
סבתא הביאה משלוח מנות אפילו לשושנה.
אפילו יוסף חושב שהגיע הזמן להחליף את ראש הממשלה.

ג. הקדמת נשוא שמני לראש המשפט

בדוגמאות שלפניכם שמות התואר שהוקדמו לראש המשפט הם החידוש במשפט:

סיבה אפשרית להקדמת התואר לראש המשפט

הלילות בכנען אינם קודרים או משמימים, אלא דווקא יפים. כדאי להישאר ערים!
אפשר להגיד עליו הרבה דברים, אבל התואר 'נחמד' אינו מתאים לו כלל.
לא ידעתי ש... הדברים שסיפרת לי עוררו בי את סקרנותי.
להדגשת התגובה הרגשית של הדובר לדברים ששמע ('יכל העניין הזה').

יפים הלילות בכנען.

נחמד הוא לא!

מעניין מה שסיפרת לי.

עצוב מאוד כל העניין הזה.

ד. הקדמת תיאורים לפני הנשוא הפועלי

בדרך כלל תיאורים יבואו בסוף המשפט (אחרי הפועל)

סיבה אפשרית להקדמת התיאור לפני הפועל

הדגשת המצב הקשה שאף על פיו לא איבדנו תקווה.
הדגשת המקום שאליו לא אסע – חו"ל. אין לי כסף לנסוע לחו"ל השנה, אבל אולי אטייל בארץ.

למרות המצב לא איבדנו תקווה.

אני לחו"ל כבר לא אסע השנה.

מנניט לען ייט אחרית להבלטת המסר:

<u>הבלטת המסר (הרמה):</u> התנהגותו התוקפנית של הילד אינה אלא ניסיון למשוך תשומת לב.	<u>התנהגותו התוקפנית של הילד היא ניסיון</u> <u>למשוך תשומת לב.</u>
היחס האדיש הוא שהביא להתפטרותו.	היחס <u>האדיש</u> הביא להתפטרותו.
זה הוא שאמר שארגון החמאס מורתע.	<u>הוא</u> אמר שארגון החמאס מורתע.
על כל אחד מהחברים לממן את ארוחת הצוהריים מכספו הוא .	על כל אחד מהחברים לממן את ארוחת הצוהריים מכספו.
הם יגיעו לביקור אבל בשבוע הבא.	הם יגיעו לביקור <u>בשבוע הבא</u> .

תרגיל

הבליטו את המסר בכל אחד מן המשפטים שלפניכם בהתאם לרקע או להוראה. לצורך הבלטת המסר השתמשו בצייני ההשקפה **רק**; **גם**; **אפילו**; **דווקא**; **מילת שלילה (אינו, אינה, אינם, לא) ... אלא...**; **כינוי גוף (הוא, היא, אתה...)** ש; **כינוי רומז (זה, זאת, אלה...)** לפני הנושא + ש; **אבל**; **או** שנו את סדר המילים במשפט.

1. **המומחה לבעיות לב יוכל לקבל את גברת לוי במרפאתו ביום חמישי.**
הרקע: הפגישה שנקבעה עם גברת לוי ליום ראשון התבטלה, אך לא לדאוג כי...
2. **העולים החדשים הבינו את הבדיחה.**
הרקע: סיפרנו בדיחה בעברית וכולם צחקו, כולל העולים החדשים.
3. **רונית גילתה את הסוד.**
הוראה: העבירו מסר של ודאות באשר לזהות האחראית לגילוי הסוד.
4. **מפיקי פסטיבל הסרטים יפרסמו את שמם של המועמדים בחודש הבא.**
הוראה: ... ולא את שמם של הזוכים.
5. **מר שושני הבטיח לראש העיר שהוא יעבוד בשבילו.**
הרקע: אף אחד אחר לא הבטיח זאת לראש העיר.
6. **מר שושני הבטיח לראש העיר שהוא יעבוד בשבילו.**
הרקע: מר שושני הבטיח לא לעבוד בשביל אף אחד אחר.
7. **התפוחים האלה חמוצים!**
הוראה: הבליטו את המסר שהתפוחים האלה ממש חמוצים.
8. **אנחנו נוסעים לתל אביב בערב.**
הוראה: דן רוצה להצטרף לנסיעה לתל אביב **בבוקר**. הבהירו לו שלא תוכלו לעזור לו.
9. **ההסברים הללו הם רק תירוצים עלובים.**
הוראה: החליפו את 'רק' בציון השאה אחר (מבלי לשנות את משמעות המשפט).
10. **בני הנוער זיהו את השירים הישנים.**
הרקע: המבוגרים לא זיהו את השירים הישנים. להפתעתנו, היו אלה בני הנוער שזיהו.
11. **אשת שר החוץ תשתתף באירוע הפתיחה.**
הרקע: לא רק שר החוץ ישתתף באירוע, אלא גם אשתו.
12. **אעשה הכול למען שמירה על הדמוקרטיה.**
הוראה: הבהירו כי שמירה על הדמוקרטיה היא הדבר החשוב ביותר עבורכם.
כתב, ערך והגייס: אריאל חסון, תיכון הגימנסיה הריאלית, ראשון לציון

